

لا إله إلا الله
محمد عبده

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و
نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه رازی است.

دانشگاه رازی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی

عنوان پایان نامه:

جلوه‌های ایثار و شهادت در عناصر داستانی داستانهای برجسته دفاع مقدس

استاد راهنما:

دکتر غلامرضا سالمیان

استاد مشاور :

دکتر خلیل بیگ زاده

نگارش:

آرزو امجدیان

اسفند ماه ۱۳۹۲

چکیده

جنگ تحمیلی بر خلاف آسیب‌های بی‌شمارش بر جامعه، روندی مثبت و سازنده در ادبیات معاصر ایجاد کرد. ادبیات نیز در مقابل توانست در روند رویدادهای جنگ تأثیر قابل توجهی بگذارد. یکی از زیر شاخه‌های ادبیات نوپای دفاع مقدس، ادبیات داستانی است. داستان متشکل از عناصری است که هرچه با مهارت و توانایی بیشتری به کار گرفته شوند، داستان تأثیرگذارتر خواهد بود. از آن‌جاکه نویسندگان دفاع مقدس در خلق آثار خود به دنبال انعکاس تأثیرگذار ارزش‌های دفاع مقدس، یعنی شهادت طلبی و ایثار هستند، در این پایان‌نامه کوشش می‌شود تأثیری که عناصر داستانی می‌توانند در انتقال روحیه شهادت طلبی و ایثار بگذارند، واریسی شود. بدین منظور به شیوه توصیفی و تحلیلی، عناصر داستانی در پنج رمان برجسته دفاع مقدس ارزیابی شد و تأثیر هر یک از این عناصر را در ایجاد چنین روحیه‌ای به طور جداگانه مورد بررسی قرار گرفت.

و به این نتایج دست یافتیم که رمان شطرنج با ماشین قیامت بیشترین توفیق را در به کارگیری عناصر داستانی در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار به دست آورده است و رمان‌های هلال پنهان و ریشه در اعماق با وجود نواقصی که در به کارگیری برخی از عناصر داستانی داشته‌اند تا حدودی به این کار اهتمام ورزیده‌اند و در رده‌های بعدی قرار می‌گیرند و رمان‌های سفر به گرای ۲۷۰ درجه و ملاقات در شب آفتابی در بهره‌گیری از عناصر داستانی در ایجاد چنین روحیه‌ای چندان توفیقی به دست نیاورده‌اند.

واژه‌های کلیدی: عناصر داستان، شهادت طلبی، ادبیات دفاع مقدس، احمد دهقان، ابراهیم حسن بیگی، حبیب احمدزاده، علی اصغر شیرزادی، علی مؤذنی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اوّل: کلیات
۲	۱-۱. بخش اوّل: کلیات.....
۲	۱-۱-۱. بیان مسئله.....
۲	۲-۱-۱. پیشینه تحقیق.....
۳	۳-۱-۱. فرضیه‌ها یا سؤال‌های تحقیق.....
۳	۴-۱-۱. اهداف تحقیق.....
۳	۵-۱-۱. روش تحقیق.....
۳	۲-۱. مبانی نظری.....
۳	۱-۲-۱. تعاریف جنگ.....
۵	۲-۲-۱. پیشینه جنگ در جهان.....
۶	۳-۲-۱. پیشینه جنگ در ایران.....
۷	۴-۲-۱. دفاع مقدّس.....
۸	۵-۲-۱. ارزش‌های دفاع مقدّس: شهادت طلبی و ایثار.....
۹	۶-۲-۱. بازتاب دوسویه دفاع مقدّس و ادبیات.....
۱۰	۷-۲-۱. ادبیات پایداری (مقاومت) یا دفاع مقدّس.....
۱۱	۸-۲-۱. ادبیات داستانی دفاع مقدّس.....
	فصل دوّم: داستان
۱۴	۱-۲. بخش اوّل: مفاهیم و تعاریف داستان.....
۱۴	۱-۱-۲. ادبیات داستانی و تعریف آن.....
۱۵	۲-۱-۲. پیشینه ادبیات داستانی در جهان.....
۱۶	۳-۱-۲. پیشینه ادبیات داستانی در ایران.....
۱۹	۴-۱-۲. تعریف داستان.....
۲۱	۵-۱-۲. انواع داستان.....
۲۲	۱-۵-۱-۲. انواع داستان به لحاظ ساختار و شکل.....
۲۳	۱-۵-۱-۲. قصّه (Tale).....
۲۴	۲-۱-۵-۱-۲. داستان کوتاه (short story).....
۲۵	۳-۱-۵-۱-۲. داستانک یا داستان کوتاه کوتاه (short story story).....
۲۶	۴-۱-۵-۱-۲. داستان بلند (long story).....
۲۷	۵-۱-۵-۱-۲. رمان.....
۲۹	۱-۵-۱-۵-۱-۲. انواع رمان.....
۳۳	۲-۵-۱-۲. انواع داستان به لحاظ موضوع.....
۳۴	۳-۵-۱-۲. انواع داستان بر اساس طرح (پیرنگ).....
۳۶	۲-۲. بخش دوم: عناصر داستانی.....

۳۶	۱-۲-۲. مفهوم و کاربرد عناصر داستان.....
۳۶	۲-۲-۲. انواع عناصر داستانی.....
۳۶	۱-۲-۲-۲. پیرنگ (طرح).....
۳۶	۱-۲-۲-۲. تعریف پیرنگ.....
۳۸	۲-۲-۲-۲. اجزای ساختار پیرنگ.....
۴۰	۳-۱-۲-۲-۲. انواع پیرنگ (طرح).....
۴۱	۲-۲-۲-۲. شخصیت پردازی.....
۴۱	۱-۲-۲-۲-۲. تعریف شخصیت.....
۴۱	۲-۲-۲-۲. انواع شخصیت.....
۴۶	۳-۲-۲-۲-۲. شخصیت پردازی.....
۴۸	۱-۳-۲-۲-۲-۲. شیوه‌های شخصیت پردازی.....
۴۹	۳-۲-۲-۲. زاویه دید.....
۵۰	۳-۲-۲-۲. انواع زاویه دید از دیدگاه کلی.....
۵۱	۲-۳-۲-۲-۲. انواع زاویه دید از دیدگاهی دیگر.....
۵۳	۴-۲-۲-۳. موضوع.....
۵۴	۵-۲-۲-۲. درون مایه یا مضمون.....
۵۶	۶-۲-۲-۲. صحنه پردازی.....
۵۸	۷-۲-۲-۲. لحن.....
۵۹	۸-۲-۲-۲. فضا و رنگ (فضاسازی).....
۶۰	۹-۲-۲-۲. حقیقت ماندنی.....
۶۱	۹-۲-۲-۲. نمادپردازی.....
۶۲	۱-۹-۲-۲-۲. داستان‌های واقع‌گرای نمادین.....
۶۲	۲-۹-۲-۲-۲. داستان‌های نمادین سورئالیستی.....
۶۲	۳-۹-۲-۲-۲. داستان‌هایی با نمادهای غیرطبیعی.....
۶۳	۱۰-۲-۲-۲. گفت‌وگو.....
۶۴	۱-۱۰-۲-۲-۲. گفت‌وگوی دونفری.....
۶۴	۲-۱۰-۲-۲-۲. تک‌گویی درونی.....
۶۴	۳-۱۰-۲-۲-۲. حدیث نفس (خودگویی).....
۶۵	۳-۲. بخش سوم: معرفی نویسندگان.....
۶۵	۱-۳-۲. احمد دهقان.....
۶۶	۲-۳-۲. ابراهیم حسن بیگی.....
۶۷	۳-۳-۲. حبیب احمدزاده.....
۶۸	۴-۳-۲. علی اصغر شیرزادی.....
۶۹	۵-۳-۲. علی مؤذنی.....

فصل سوم: تأثیر عناصر داستانی بر ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار در رمان‌های برگزیده

۱-۳	بخش اول رمان سفر به گرای ۲۷۰ درجه	۷۲
۱-۱-۳	معرفی کتاب	۷۲
۲-۱-۳	خلاصه داستان	۷۲
۳-۱-۳	طرح داستان	۷۳
۱-۳-۱-۳	تأثیر طرح و پیرنگ داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار	۸۱
۴-۱-۳	شخصیت‌پردازی در داستان	۸۲
۱-۴-۱-۳	تأثیر شخصیت‌پردازی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار	۸۵
۵-۱-۳	زاویه دید داستان	۸۸
۱-۵-۱-۳	تأثیر زاویه دید داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار	۸۹
۶-۱-۳	موضوع	۸۹
۱-۶-۱-۳	تأثیر موضوع داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار	۹۰
۷-۱-۳	درون‌مایه داستان	۹۱
۱-۷-۱-۳	تأثیر درون‌مایه داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار	۹۱
۸-۱-۳	صحنه‌پردازی	۹۲
۱-۸-۱-۳	تأثیر صحنه‌پردازی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار	۹۳
۹-۱-۳	فضاسازی در داستان	۹۵
۱-۹-۱-۳	تأثیر فضاسازی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار	۹۷
۱۰-۱-۳	واقعیت‌مانندی در داستان	۹۸
۱-۱۰-۱-۳	تأثیر واقعیت‌مانندی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار	۹۹
۱۱-۱-۳	نمادگرایی در داستان	۹۹
۱-۱۱-۱-۳	تأثیر نمادگرایی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار	۱۰۱
۱۲-۱-۳	گفت‌وگو در داستان	۱۰۲
۱-۱۲-۱-۳	تأثیر گفت‌وگوی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار	۱۰۲
۱۳-۱-۳	لحن داستان	۱۰۴
۱-۱۳-۱-۳	تأثیر لحن در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار	۱۰۵
۲-۳	بخش دوم: رمان ریشه در اعمال	۱۰۶
۱-۲-۳	معرفی کتاب ریشه در اعماق از ابراهیم حسن بیگی	۱۰۶
۲-۲-۳	خلاصه داستان	۱۰۶
۳-۲-۳	طرح داستان	۱۰۹
۱-۳-۲-۳	تأثیر طرح داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار	۱۱۴
۴-۲-۳	شخصیت‌پردازی در داستان	۱۱۶
۱-۴-۲-۳	تأثیر شخصیت‌پردازی در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار	۱۱۹
۵-۲-۳	زاویه دید داستان	۱۲۲
۱-۵-۲-۳	تأثیر زاویه دید داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار	۱۲۵
۶-۲-۳	موضوع داستان	۱۲۷

- ۱۲۹-۲-۳-۱. تأثیر موضوع داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....
- ۱۳۰-۲-۳-۷. درون‌مایه داستان.....
- ۱۳۱-۲-۳-۱. تأثیر مضمون و درون‌مایه داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....
- ۱۳۱-۲-۳-۸. صحنه‌پردازی در داستان.....
- ۱۳۳-۲-۳-۱. تأثیر صحنه‌پردازی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....
- ۱۳۶-۲-۳-۹. فضا سازی در داستان.....
- ۱۳۷-۲-۳-۱. تأثیر فضا سازی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....
- ۱۳۷-۲-۳-۱۰. واقعیت ماندنی در داستان.....
- ۱۳۹-۲-۳-۱۰. تأثیر واقعیت ماندنی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....
- ۱۴۰-۲-۳-۱۱. نمادگرایی در داستان.....
- ۱۴۳-۲-۳-۱۱. تأثیر نمادگرایی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....
- ۱۴۳-۲-۳-۱۲. گفت‌وگو در داستان.....
- ۱۴۵-۲-۳-۱۱. تأثیر گفت‌وگوی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....
- ۱۴۶-۲-۳-۱۳. لحن داستان.....
- ۱۴۷-۲-۳-۱۱. تأثیر لحن داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....
- ۱۴۹-۳-۳-۳. بخش سوم: رمان شطرنج با ماشین قیامت.....
- ۱۴۹-۳-۳-۱. معرفی کتاب.....
- ۱۴۹-۳-۳-۲. خلاصه داستان.....
- ۱۵۲-۳-۳-۳. طرح داستان.....
- ۱۵۹-۳-۳-۳-۱. تأثیر طرح داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....
- ۱۶۱-۳-۳-۴. شخصیت‌پردازی در داستان.....
- ۱۶۶-۳-۳-۴-۱. تأثیر شخصیت‌پردازی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....
- ۱۶۹-۳-۳-۵. زاویه دید داستان.....
- ۱۷۲-۳-۳-۵-۱. تأثیر زاویه دید داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....
- ۱۷۲-۳-۳-۶. موضوع داستان.....
- ۱۷۳-۳-۳-۶-۱. تأثیر موضوع داستان بر ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....
- ۱۷۳-۳-۳-۷. درون‌مایه داستان.....
- ۱۷۵-۳-۳-۷-۱. تأثیر درون‌مایه داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....
- ۱۷۵-۳-۳-۸. صحنه‌پردازی در داستان.....
- ۱۷۸-۳-۳-۸-۱. تأثیر صحنه‌پردازی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....
- ۱۸۰-۳-۳-۹. فضا سازی در داستان.....
- ۱۸۲-۳-۳-۹-۱. تأثیر فضا سازی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....
- ۱۸۳-۳-۳-۱۰. واقعیت ماندنی در داستان.....
- ۱۸۵-۳-۳-۱۰-۱. تأثیر واقعیت ماندنی در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....
- ۱۸۵-۳-۳-۱۱. نمادگرایی در داستان.....
- ۱۸۸-۳-۳-۱۱-۱. تأثیر نمادگرایی در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار.....

- ۱۸۸..... ۱۲-۳-۳. گفت‌وگو در داستان
- ۱۹۰..... ۱-۱۲-۳-۳. تأثیر گفت‌وگو در داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
- ۱۹۳..... ۱۳-۳-۳. لحن داستان
- ۱۹۵..... ۱-۱۳-۳-۳. تأثیر لحن داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
- ۱۹۶..... ۴-۳. بخش چهارم: رمان هلال پنهان
- ۱۹۶..... ۱-۴-۳. معرفی کتاب
- ۱۹۶..... ۲-۴-۳. خلاصه داستان
- ۱۹۸..... ۳-۴-۳. طرح داستان
- ۲۰۳..... ۱-۳-۴-۳. تأثیر طرح داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
- ۲۰۴..... ۴-۴-۳. شخصیت‌پردازی در داستان
- ۲۰۷..... ۱-۴-۴-۳. تأثیر شخصیت‌پردازی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
- ۲۰۹..... ۵-۴-۳. زاویه دید داستان
- ۲۰۹..... ۱-۵-۴-۳. تأثیر زاویه داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
- ۲۱۰..... ۶-۴-۳. موضوع داستان
- ۲۱۱..... ۱-۶-۴-۳. تأثیر موضوع داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
- ۲۱۱..... ۷-۴-۳. درون‌مایه داستان
- ۲۱۳..... ۱-۷-۴-۳. تأثیر درون‌مایه داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
- ۲۱۳..... ۸-۴-۳. صحنه‌پردازی در داستان
- ۲۱۳..... ۱-۸-۴-۳. تأثیر صحنه‌پردازی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
- ۲۱۵..... ۹-۴-۳. فضا سازی داستان
- ۲۱۶..... ۱-۹-۴-۳. تأثیر فضا سازی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
- ۲۱۷..... ۱۰-۴-۳. واقعیت‌مانندی در داستان
- ۲۱۸..... ۱-۱۰-۴-۳. تأثیر واقعیت‌مانندی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
- ۲۱۹..... ۱۱-۴-۳. نمادگرایی در داستان
- ۲۱۹..... ۱-۱۱-۴-۳. تأثیر نمادگرایی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
- ۲۲۲..... ۱۲-۴-۳. گفت‌وگو در داستان
- ۲۲۳..... ۱-۱۲-۴-۳. تأثیر گفت‌وگوی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
- ۲۲۵..... ۱۳-۴-۳. لحن داستان
- ۲۲۵..... ۱-۱۳-۴-۳. تأثیر لحن داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
- ۲۲۷..... ۵-۳. بخش پنجم: رمان ملاقات در شب آفتاب
- ۲۲۹..... ۱-۵-۳. معرفی کتاب
- ۲۲۹..... ۲-۵-۳. خلاصه داستان
- ۲۳۰..... ۳-۵-۳. طرح داستان
- ۲۳۶..... ۱-۳-۵-۳. تأثیر طرح داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
- ۲۳۷..... ۴-۵-۳. شخصیت‌پردازی در داستان
- ۲۳۹..... ۱-۴-۵-۳. تأثیر شخصیت‌پردازی در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار

۲۴۰ ۵-۵-۳. زاویه دید داستان
۲۴۰ ۱-۵-۵-۳. تأثیر زاویه دید در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
۲۴۱ ۶-۵-۳. موضوع داستان
۲۴۱ ۱-۶-۵-۳. تأثیر موضوع داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
۲۴۲ ۷-۵-۳. درون‌مایه داستان
۲۴۲ ۱-۷-۵-۳. تأثیر درون‌مایه داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
۲۴۳ ۸-۵-۳. صحنه‌پردازی داستان
۲۴۳ ۱-۸-۵-۳. تأثیر صحنه‌پردازی در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
۲۴۴ ۹-۵-۳. فضا سازی در داستان
۲۴۵ ۱-۹-۵-۳. تأثیر فضا سازی در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
۲۴۵ ۱۰-۵-۳. واقعیت‌مانندی در داستان
۲۴۶ ۱-۱۰-۵-۳. تأثیر واقعیت‌مانندی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
۲۴۷ ۱۱-۵-۳. نمادگرایی در داستان
۲۴۸ ۱-۱۱-۵-۳. تأثیر نمادگرایی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
۲۴۷ ۱۲-۵-۳. گفت‌وگو در داستان
۲۴۸ ۱-۱۲-۵-۳. تأثیر گفت‌وگوی داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
۲۴۹ ۱۳-۵-۳. لحن داستان
۲۴۹ ۱-۱۳-۵-۳. تأثیر لحن داستان در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار
۲۵۰ نتیجه‌گیری
۲۶۶ منابع
۲۷۲ پیوست‌ها

مقدمه

یکی از بزرگ‌ترین و مؤثرترین پدیده‌های اجتماعی تاریخ بشر، جنگ است که همواره ملل مختلف را دستخوش دگرگونی کرده است و مسائل و عوارض گوناگونی با خود به همراه آورده است و بر جنبه‌های فرهنگی، اجتماعی، تاریخی، سیاسی و... ملل مختلف تأثیر گذاشته است.

ایران نیز از جمله سرزمین‌هایی است که از زمانهای دور تاکنون، شاهد جنگ‌ها و در پی آن دگرگونی‌های فراوان بوده است. جنگ تحمیلی عراق علیه ایران پس از انقلاب اسلامی دومین رویداد بزرگی است که در طی چند دهه اخیر بر ملت ایران گذشته و بر جوانب مختلف جامعه ما تأثیر گذاشته است.

جنگ تحمیلی یا دفاع مقدس، با وجود تمام آسیب‌های زبان‌آور و خشونت‌بارش، توانست افق جدیدی بر ادبیات معاصر ما بازگشاید و تأثیری بنیادین بر ادبیات معاصر باقی گذارد.

ادبیات دفاع مقدس، همزمان با شروع جنگ تحمیلی آغاز شد و هم‌گام با ارزش‌های آن دوران و حال و هوای خاص آن ادامه یافت. این ادبیات به مجموعه آثاری گفته می‌شود که مسائل هشت ساله جنگ و دفاع مقدس، پیامدها و آثار و تبعات آن را در خود منعکس می‌کند.

البته باید در نظر داشت که رابطه جنگ و ادبیات، رابطه‌ای دوسویه است و همان‌گونه که جنگ باعث رونق و شکوفایی ادبیات گردید و تأثیری شگرف بر ادبیات معاصر فارسی نهاد، در مقابل ادبیات نیز در تهییج جوانان و ایجاد روحیه شهادت‌طلبی و سلحشوری و مقاومت نقشی پرمایه را ایفا کرده است.

گونه‌های ادبی دفاع مقدس شامل، شعر، داستان کوتاه، رمان، داستان بلند، نمایش‌نامه، فیلم‌نامه، خاطره نگاشته و... است.

ادبیات داستانی دفاع مقدس نیز به عنوان یکی از ابزارهای مؤثر در ثبت جلوه‌های مقاومت و دفاع مقدس و ارزش‌های ایجادشده در آن با ماهیتی تخیلی نمود یافت. این شاخه از ادبیات، در برگیرنده قصه، داستان کوتاه، داستان بلند، رمان و... است.

به طور کلی، ادبیات داستانی دفاع مقدس را می‌توان به دو دوره تقسیم نمود. دوره اول، شامل داستان‌هایی است که در دوران جنگ خلق شده‌اند و انگیزه نویسندگان آنها، تهییج روحیه رزمندگان برای دفاع و مقاومت بوده است. نویسندگان این نوع داستان‌ها بیشتر به مضمون و درون‌مایه روی آوردند و چندان توجهی به ساختار و عناصر داستان به صورت حرفه‌ای نکردند. دوره دوم شامل داستان‌هایی با موضوع و درون‌مایه جنگ و دفاع مقدس است که پس از اتمام جنگ به وجود آمدند و سیر خلق آنها همچنان ادامه دارد. نویسندگان این نوع داستان‌ها به دلیل فراغ بال و آرامش حاکم پس از جنگ، بیشتر فرصت یافتند که به ساختار و عناصر داستانی به گونه‌ای حرفه‌ای توجه نمایند.

هر داستان دارای عناصر و اجزایی چون، پیرنگ، شخصیت، زاویه دید، موضوع، درون‌مایه، صحنه‌پردازی، فضاسازی، حقیقت‌مانندی، نمادگرایی، گفت‌وگو، لحن و... است. هرچه نویسنده با این عناصر بیشتر آشنایی داشته باشد و در به کارگیری آنها از توانمندی و هوش و ذوق و دقت بالا بهره گیرد، اثری که خلق می‌کند از کیفیت و تأثیر بیشتری برخوردار خواهد بود.

از آن‌جاکه بسیاری از نویسندگان دفاع مقدس برای ایجاد روحیه شهادت‌طلبی و ایثار و حفظ ارزش‌های دفاع مقدس، دست به خلق داستان‌هایی در این زمینه می‌زنند، در این پایان‌نامه می‌کوشیم تا تأثیر و نقش هریک از عناصر داستانی را در ایجاد این روحیه مورد تحلیل و بررسی قرار دهیم.

بدین منظور، پنج رمان برگزیده و پرخواننده را از پنج نویسنده مطرح ادبیات داستانی دفاع مقدس برگزیدیم و با بررسی عناصر داستانی هریک، نقش آنها را در ایجاد روحیه شهادت‌طلبی و ایثار واری کردیم.

این پژوهش شامل ۳ فصل است. فصل اول آن کلیات است که خود شامل ۲ بخش کلیات پایان‌نامه و مبانی نظری است؛ فصل دوم داستان است که شامل ۳ بخش مفاهیم و تعاریف داستان، عناصر داستان و معرفی نویسندگان است؛ فصل سوم که خود دارای ۵ بخش است و تأثیر عناصر داستانی در ایجاد روحیه شهادت طلبی و ایثار در رمان‌های سفر به گرای ۲۷۰ درجه از احمد دهقان، ریشه در اعماق از ابراهیم حسن بیگی، شطرنج با ماشین قیامت از حبیب احمدزاده، هلال پنهان از علی اصغر شیرزادی و ملاقات در شب آفتابی از علی مؤذنی، پرداخته شده است.

فصل اوّل

کلیات

۱-۱. بخش اول: کلیات

۱-۱-۱. بیان مسئله

جنگ که پدیده‌ای جداناپذیر از تاریخ بشری است، همواره بر جوانب مختلف جوامع تأثیرگذار بوده است. جنگ تحمیلی عراق علیه ایران نیز بر جنبه‌های مختلف جامعه ما تأثیر گذاشت. یکی از این جنبه‌ها، ادبیات است. جنگ تحمیلی یا دفاع مقدس، فصل جدیدی در ادبیات معاصر ما به وجود آورد و باعث خلق آثاری ماندگار و ارزشمند شد؛ از سوی دیگر ادبیات نیز در ایجاد روحیه شهادت‌طلبی و سلحشوری و پیش‌برد جنگ نقش بسزایی ایفا کرده است. ادبیات دفاع مقدس به چندشاخه تقسیم می‌شود که یکی از شاخه‌های آن ادبیات داستانی دفاع مقدس است.

هر داستان از عناصر مختلفی شکل می‌گیرد که مهم‌ترین آنها عبارتند از: پیرنگ، شخصیت‌پردازی، زاویه دید، موضوع، درون‌مایه، صحنه‌پردازی، فضاسازی، واقعیت‌مانندی، نمادگرایی، گفت‌وگو و لحن. در پایان‌نامه حاضر بر آنیم که نشان دهیم عناصر داستانی داستان‌های دفاع مقدس چه تأثیری در ایجاد روحیه شهادت‌طلبی و ایثار داشته است و این تأثیر چگونه متجلی می‌شود و آیا این تأثیر به گونه‌ای بوده است که بتوان داستان‌های دفاع مقدس را از حیث عناصر داستانی متفاوت با دیگر انواع آن دانست؟ برای تبیین این مسئله، به گزینش تعدادی از داستان‌های برجسته دفاع مقدس دست زدیم؛ ملاک ما در انتخاب نویسندگان، درخشش آثار این نویسندگان در جشنواره‌ها و مسابقاتی است که در حوزه داستان دفاع مقدس برگزار می‌شود. این نویسندگان عبارتند از: احمد دهقان، ابراهیم حسن بیگی، حبیب احمدزاده، علی اصغر شیرزادی و علی مؤذنی.

۱-۱-۲. پیشینه تحقیق

هویدا (۱۳۸۷) به بررسی دو عنصر از عناصر داستانی، یعنی درون‌مایه و شخصیت‌پردازی پرداخته؛ اما سایر عناصر داستانی را بررسی نکرده است. بارونیان (۱۳۸۱) نیز تنها شخصیت‌پردازی را در داستان‌های کوتاه دفاع مقدس تحلیل کرده است. افسر دیر (۱۳۸۳) جایگاه ایثار و جانبازی را در ادبیات انقلاب بررسی کرده و وارد عرصه عناصر داستانی نشده است. ناظری (۱۳۸۹) تنها سیر تحول و تطور ادبیات داستانی دفاع مقدس را مورد بررسی قرار داده است. همان‌گونه که دیده شد، هیچ پژوهشگری به داستان‌های دفاع مقدس از منظر مد نظر ما، نپرداخته است.

۱-۱-۳. فرضیه‌ها یا سؤال‌های تحقیق

- ۱- مختصات عناصر داستانی در آثار انتخاب شده چگونه است؟
- ۲- آیا نویسندگان دفاع مقدس در کاربرد عناصر داستانی توفیق داشته‌اند؟
- ۳- روحیه شهادت طلبی و ایثار چگونه از طریق عناصر داستانی داستان‌های دفاع مقدس تجلی یافته است؟
- ۴- آیا می‌توان الگویی از تجلی شهادت طلبی و ایثار در داستان‌های دفاع مقدس یافت؟

۱-۱-۴. اهداف تحقیق

- ۱- بررسی و تحلیل عناصر داستانی در داستان‌های منتخب،
- ۲- بررسی میزان قوت و ضعف داستان‌نویسان در کاربرد عناصر داستانی،
- ۳- بررسی تجلی روحیه شهادت طلبی و ایثار در آثار منتخب،
- ۴- تبیین الگوی کاربرد عناصر داستانی در داستان‌های دفاع مقدس.

۱-۱-۵. روش تحقیق

در این پژوهش بر مبنای روش تحقیق کتابخانه‌ای و به روش توصیف و تحلیل و در مراحل زیر سامان یافته است:

- تهیه سیاهه منابع موجود؛
- طراحی سرفصل‌های نخستین و چشم‌انداز اولیه پژوهش؛
- یادداشت برداری از منابع به صورت فیش برداری؛
- دسته بندی و مرتب سازی فیش‌ها و نگارش فصول و تحلیل و بررسی کتاب‌های مورد نظر بر اساس آنها؛
- ویرایش و اصلاحات و تنظیم نهایی تحقیق.

۱-۲. مبانی نظری

۱-۲-۱. تعاریف جنگ

از جنگ همانند سایر واژه‌های مربوط به حوزه علوم انسانی، تعریف یکسانی نشده است؛ از این رو هر کس و هر فرهنگی جنگ را به گونه‌ای تعریف می‌کند. هریک از این تعاریف بیانگر نگرش خاصی به جنگ است. با وجود تعاریف مختلف و نظریات متفاوتی که در این زمینه وجود دارد، جنگ دارای مفهومی واحد و مشترک است که در دو بُعد عینی و ذهنی خود را نشان می‌دهد. «ماهیت عینی جنگ شامل مؤلفه‌هایی مانند خشونت، برخورد، احتمال، ناپایداری و عدم قاطعیت است که در تمام جنگ‌ها به صورت مشترک وجود دارد. ماهیت ذهنی آن شامل مؤلفه‌هایی است، مانند نیروهای نظامی، دکترین و سلاح‌های آنها و محیط زمینی

این نیروها که در آن به نبرد می‌پردازند و هر جنگ را به صورت یگانه و منحصر به فرد درمی‌آورند.» (حسینی تاش، ۱۳۸۷: ۸۳)

با اندکی مطالعه در تاریخ جامعه‌شناسی به خوبی درمی‌یابیم که جنگ، پدیده‌ای است که جامعه‌شناسان و متفکران اجتماعی، جنبه‌های مختلف آن، از جمله علل ایجاد جنگ، آثار اجتماعی و اقتصادی جنگ، عوامل پیروزی و شکست در جنگ و.. را از منظرهای گوناگون مورد مطالعه قرار داده و راجع به آن به اظهار نظر پرداخته‌اند؛ اگرچه در مورد جنگ از نظر جامعه‌شناسی مجموعه نظر واحدی وجود ندارد. تعدّد اختلاف نظر درباره جنگ، تنوع در تعریف و طبقه‌بندی و انواع و انگیزه‌های جنگ را نیز به وجود می‌آورد. جنگ در عمومی‌ترین نوع خود اگرچه دارای مفهومی واحد و مشترک است، اما تعاریف مختلفی از آن شده است. «آلن بیرو» در تعریف جنگ گفته است: «واژه جنگ [war] از ریشه آلمانی «werra» گرفته شده که به معنای آزمون نیرو با استفاده از اسلحه بین ملت‌ها (جنگ خارجی) یا گروه‌های رقیب در داخل یک کشور (جنگ داخلی) صورت می‌گیرد.» (بارونیان، ۱۳۸۷: ۴۰)

پس جنگ «ستیزه‌خشن و منظمی است که بین دو یا چند اجتماع مستقل درمی‌گیرد» (همان: ۴۰) «سیسرون» جنگ را به طور گسترده به منزله درگیری نظامی تعریف می‌کند. «اپنهام» جنگ را جدالی بین دو دولت از طریق قوای نظامی با هدف تفوق و غلبه بر دیگری و اعمال و شرایط دلخواه طرف پیروز می‌داند. «وردوس»، جنگ را جدالی مسلحانه بین دولت‌هایی که کلیه روابط صلح‌آمیز میانشان معلق شده باشد، می‌داند.

«کلاوزوتیس»، جنگ را فعالیتی اجتماعی مشتمل بر بسیج و سازماندهی افراد جامعه برای اعمال خشونت-آمیزی می‌داند که مستلزم تنظیم انواع خاصی از روابط اجتماعی باشد و دارای منطبق خاص خود است؛ اعمال خشونت‌آمیزی که هدفش مجبور ساختن حریف به انجام خواسته‌های مهاجم است. جنگ از نظر او ادامه سیاست با ابزاری دیگر است که جدای از خصیصه‌های نظامی، دارای ویژگی‌های دیپلماتیک، روان‌شناسی و اقتصادی نیز هست. از دیدگاه او، جنگ ماهیتی دوگانه دارد؛ البته نه در مفهوم دوقطبی آن که محدود یا نامحدود است، بلکه طبق سنت فلسفی آلمان که پدیده‌ها می‌توانند ماهیتی عینی و ذهنی (اوبژکتیو و سوپژکتیو) داشته باشند. ماهیت عینی جنگ، شامل مؤلفه‌هایی مانند خشونت، برخورد، احتمال، ناپایداری و عدم قطعیت است. که در تمام جنگ‌ها به صورت مشترک وجود دارد. در فرهنگ لغت وبستر واژه «جنگ» به عنوان اعلان و آغاز درگیری مسلحانه میان دولت‌ها یا ملت‌ها تعریف شده است؛ اما فرهنگ لغت آکسفورد تعریف جنگ را گسترش می‌دهد و به هر دشمنی و ستیزه‌فعال، میان موجودات زنده و تنازع میان نیروها یا اصول متضاد، جنگ می‌گوید (حسینی تاش، ۱۳۸۷: ۸۴).

«کویینی»، جامعه‌شناس معروف، با توجه به جمعی بودن و نه فردی بودن جنگ آن را این گونه تعریف می‌کند: «شرط قانونی‌ای که به دو یا چند گروه متخاصم فرصت دهد تا نزاعی را به نیروهای مسلح صورت دهند.» (بوتول، ۱۳۸۰: ۳۲) وی در جایی دیگر، تعریفی کامل‌تر بیان می‌کند: «جنگ هنر سازمان دادن و به

کارگرفتن نیروهای مسلح برای انجام مقصود است.» (نخجوان، ۱۳۱۷: ۳۵)

«گاستون بوتول» در کتاب جامعه شناسی جنگ، پس از بیان تعاریف مختلف از صاحب نظران جنگ، به برشمردن ویژگی های آن می پردازد و آن را این گونه تعریف می کند: «جنگ مبارزه مسلحانه و خونین بین گروه های سازمان یافته است.» (بوتول، ۱۳۸۰: ۳۳)

با توجه به تعاریف فوق، می توان گفت که جنگ نوعی خشونت است که دارای نظم و سازمان خاصی است و قوانین حقوقی خاص خود را دارد؛ که محدود به زمان و مکان خاص خود است؛ و میان دو یا چند کشور یا دولت صورت می گیرد و طرفین در آن از نیروهای مسلح استفاده می کنند؛ و به بیان دیگر، جنگ، خشونت سازمان یافته تمام عیار میان گروه های سیاسی خاصی است که نبردهای مسلحانه جمعی را ترتیب می دهد.

۱-۲-۲. پیشینه جنگ در جهان

اگر بخواهیم پیشینه ای برای جنگ بیابیم، باید به زمان خلقت و آفرینش حضرت آدم برگردیم؛ زیرا آفرینش بر اساس اضداد پایه گذاری شد؛ بر اساس هستی و نیستی؛ خوبی و بدی؛ زشتی و زیبایی؛ سپیدی و سیاهی و... حضرت حق تمام این اضداد را در جهان آفرینش و نیز در وجود انسان آفرید و از همان زمان جنگ و ستیز میان اضداد آغاز شد. پس از آن نیز، نفس و هواهای نفسانی باعث ایجاد اختلاف میان هابیل و قابیل، فرزندان آدم، شد؛ «قابیل پسر ناخلف آدم بود و مورد قبول در گاه حق قرار نگرفته بود، با هابیل - برادرش - از در ناسازگاری درآمد و در روزی که بر سر کوه بودند، با سنگ او را مورد اصابت قرار داد و کشت و سرگردان به تقلید از کلاغی، جنازه هابیل را چال کرد.» (معین، ۱۳۷۱: ۱۴۱۳-۱۴۱۴)

از همان زمان جنگ آغاز شد و دو جبهه حق و باطل را به وجود آورد. با گسترش جوامع، همواره، دو جبهه حق و باطل در برابر هم قرار گرفته اند و همچنان این جبهه حق بوده که به پیروزی رسیده است. از آغاز پیدایش دولت ها، یعنی حدود پنج هزار سال پیش، فعالیت های نظامی در جهان آغاز شد و با «گسترش سازمان های سیاسی و تأسیس دولت ها، رقابت بر سر تصاحب شرایط اقتصادی در جهان روزافزون شد، تا آنجا که قرن بیستم با نبردهای خونین همراه شد. از سال ۱۸۹۹ تا ۱۹۰۲ میلادی، جنگ بوکرها با انگلیس در آفریقای جنوبی و ترانسوال طول کشید که بزرگ ترین رویداد سیاه پوست گشی بود؛ حمله و تهاجم کشورهای آمریکا، انگلیس، فرانسه، آلمان، ژاپن و ایتالیا برای سرکوب قیام با کسرها (بوکسورها) در شانگهای چین در سال ۱۹۰۱ میلادی؛ جنگ آمریکا به عنوان یک پدیده تازه قدرت در موازنه سیاسی بین الملل با اسپانیا و تصرف مستعمرات این امپراطوری فرسوده در سال ۱۸۹۹ میلادی؛ حمله ژاپن به روسیه که منجر به نابودی قدرت دریایی روسیه در سال ۱۹۰۴-۱۹۰۵ میلادی شد و از همه مهم تر فعل و انفعالات شدید در حوزه امپراطوری عثمانی به خصوص در ناحیه بالکان؛ جنگ داخلی در ایرلند و روسیه؛ ظهور فاشیسم در

آلمان به سال ۱۹۲۶ میلادی با تشکیل جمهوری «وایمار» و بالاخره جنگ جهانی اول و در پی آن جنگ جهانی دوم که بسیاری از ملت‌ها را به تباهی کشید.» (کاکایی، ۱۳۸۰: ۴۶)

همان‌گونه که می‌بینیم، مروری بر تاریخ کشورها، نشانه‌ی این است که از روزگاران دور تاکنون، بخش عظیمی از تاریخ ملت‌ها را جنگ تشکیل می‌دهد. تکرار جنگ در ادوار تاریخی زندگی بشر، باعث شده است که گروهی از صاحب‌نظران جنگ را عنصری پایدار و لازمه‌ی زندگی بشر بدانند و در واقع، جنگ و ضرورت مبارزه‌ی انسان با عوامل مختلف را واقعیت تداوم حیات و بقای جوامع انسانی، معرفی می‌کنند؛ «کسانی مانند استاینمتر (steinmetz) و گومپلویچ (Gumplowicz)، از این دسته‌اند.» (آیوز، ۱۳۴۹: ۴۴۲)

البته جنگ، پدیده‌ای است که از طبیعت انسان نشأت می‌گیرد و «باید دانست که انواع جنگ‌ها و زد و خورد‌ها از نخستین روزگاری که خداوند مردم را آفریده است، پیوسته میان آنان روی می‌داده است و اصل آن از کین توزی و انتقام گرفتن یکی از دیگری، سرچشمه می‌گیرد و آن وقت، وابستگان و خداوندان عصبیت هریک از دو دسته پیکارکننده، به هواخواهی و تعصب وی برمی‌خیزند. پس هنگامی که بدین سبب دو گروه به نبرد با یکدیگر برانگیخته شوند و در برابر هم بایستند، یکی از آن دو به قصد انتقامجویی برمی‌خیزد و دیگری آماده‌ی دفاع می‌شود و در نتیجه جنگ، روی می‌دهد. این خوی در میان بشر طبیعی است؛ چنان که هیچ ملت و طایفه‌ای دیده نمی‌شود که از آن بی‌بهره باشد و سبب این انتقامجویی غیرت و رشک و تفاخر یکدیگر یا تجاوز یا خشم گرفتن بر گروهی در راه خدا و دین او و یا برانگیخته شدن در راه حفظ تاج و تخت و کوشیدن برای بنیان نهادن و استحکام آن است.» (ابن خلدون، ۱۳۶۲: ۵۱۹، ۵۱۸) پس، پیشینه جنگ به پیشینه آفرینش انسان و جهان بازمی‌گردد و به نوعی ریشه در طبع و خوی انسان دارد؛ البته انسانی که هنوز به تکامل نرسیده و مسیر تعالی را تا به انتها طی نکرده است.

۱-۲-۳. پیشینه جنگ در ایران

پیشینه جنگ ایران به بلندای تاریخ و فرهنگ آن است. ایران، سرزمینی کهن و باستانی است و از دیرباز حکومت‌های متعددی بر آن حکمرانی کرده‌اند. همانگونه که می‌دانیم، «تاریخ ایران به دو بخش پیش و پس از اسلام تقسیم می‌شود. تاریخ پیش از اسلام، از زمان مادها شروع می‌شود؛ «دیاکو» مؤسس آن و «هوخ شتر» بزرگ‌ترین شهریار آن سلسله بوده است. مادها همواره مورد توجه آشوری‌ها بوده‌اند و تقریباً باید گفت، کشور ایران در بیشتر جنگ‌ها کشوری با راهبرد دفاعی بوده است؛ نه تهاجمی.

مادها، جزو اولین حکومت‌های ایرانی بوده‌اند که مورد تجاوز قرار گرفته‌اند و می‌توان گفت، آتش جنگ و نخستین شراره‌های آن در زمان همین مادها شعله‌ور گشته است. برخی از شاهان و سران آشور با اتحاد هم و یا چشم‌طمعی که به مادها داشتند، به این کشور یورش بردند؛ البته آریایی‌ها (مادها) دولتی نبودند که به راحتی تسلیم شوند و خاک وطن را به آسانی به دشمن واگذار کنند. ایرانیان در زمانهای مختلف پس از

مادها، دولت‌هایی چون هخامنشیان، اشکانیان و ساسانیان و نیز دوران پس از اسلام در راستای توسعه حکومت‌ها و یا دفاع از کیان و میهن خود در مقابل تجاوز، به جنگ پرداخته‌اند.» (معین، ۱۳۷۱: ۱۸۶۳-۱۸۶۱) در طول پانصدسال اخیر نیز سرزمین ایران بارها مورد هجوم و تاخت و تاز بیگانگان بوده است و ایرانیان همچنان به دفاع و مقاومت پرداخته‌اند. در این جنگ‌ها گاه دشمن در تهاجم خود توفیق یافته و گاهی نیز ناکام مانده است؛ از جمله جنگ چالدران و دیگر جنگ‌ها با عثمانی‌ها، جنگ با ازبک‌ها در شمال شرقی ایران، جنگ با پرتغالی‌ها بر سر جزیره هرمز، جنگ‌های ایران و روسیه، جنگ با انگلیس بر سر افغانستان، جنگ جهانی اول و اشغال بخش‌هایی از ایران، جنگ جهانی دوم و اشغال ایران توسط نیروهای شوروی و انگلستان، اختلاف بر سر جزایر ایرانی در خلیج فارس و اختلاف مرزی با عراق در نهایت وقوع جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران، که سرانجام با دفاع جانانه و رشادت‌ها و از خودگذشتگی‌ها به سود ایران به پایان رسید و چهره منفور و تجاوزگر دشمن بر همگان آشکار گشت.

۱-۲-۴. دفاع مقدس

دفاع مقدس یا جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، همانند انقلاب اسلامی ایران، پدیده‌ای خاص و منحصر به فرد است و بر این اساس، تعریف خاص خود را می‌طلبد.

«ابن خلدون چهار نوع جنگ مشخص می‌کند: انتقام جویی قبایل همجوار و دشمنی در بین ملت‌های وحشی، این دو نوع جنگ ستمگرانه و فتنه‌آمیزند، به خشم آمدن برای خدا که در شریعت اسلام از آن به کلمه «جهاد»، «جنگ مقدس» تعبیر می‌کنند و نوع چهارم، جنگ‌های دولت‌ها با گروه‌هایی است که بر ضد آنها قیام می‌کنند و این دو نوع جنگ‌های عادلانه و جهاد یا «جنگ مقدس» هستند.» (ابن خلدون، ۱۳۶۲: ۵۱۸)

بر اساس این طبقه‌بندی، جنگ میان ایران و عراق جنگ مقدس و جهاد در راه خدا محسوب می‌گردد. در واقع، این جنگ، جنگ حق و باطل بود.

با آن‌که ایران، در آغاز به دلیل ظهور انقلاب آمادگی لازم را برای جنگ و دفاع در مقابل ظالمان نداشت، اما در مقابل این جنگ تحمیل شده تسلیم نشد؛ زیرا انگیزه رزمندگان ایران در دفاع مقدس، انگیزه مادی نبود، بلکه آنها تنها برای رضای خدا و در راه او پا به عرصه نبرد نهادند و برای انجام وظایف الهی و شرعی با تمام قوا و توان، و با انجام ایثار و از خودگذشتگی، در مقابل دشمن ایستادند و در نهایت، دشمن با وجود همه امکانات و پشتوانه‌هایی که داشت، نتوانست در مقابل دلاوری‌های حماسه‌سازان ایرانی ایستادگی نماید و همان‌گونه که جنگ را بر ایران تحمیل نمود، آتش بس را نیز تحمیل نمود و خود را از مخمصه نابودی نجات داد.

۱-۲-۵. ارزش‌های دفاع مقدّس: شهادت طلبی و ایثار

از آنجاکه ایران با شکوه و ارزشی که دارد، همواره، چشم بیگانگان را به خود خیره کرده است و از زمان باستان تاکنون بارها مورد هجوم بیگانگان قرار گرفته است، ایثار، فداکاری و از خود گذشتگی برای حفظ ارزش‌های والای جامعه، در فرهنگ و تاریخ ایران جایگاهی خاصّ دارد. از این رو «کین خواهی حماسه، فداکاری، سربازی، جانبازی، مقابله با نامردی‌ها و ناپاکی‌ها و برحذر داشتن از جور و ادای حقّ محرومان، مبارزه با بیدادگران و پاسداشت قهرمانان از ویژگی‌های بارز انسان آرمانی و اسطوره‌ای ایران باستان است. تاریخ باستان ایران از پهلوانان و قهرمانان دادجو و حقیقت‌طلب، چون رستم دستان مملوّ است که دارای خصلت و منش پهلوانانه بوده‌اند، انسان اساطیری و پهلوانی از مرگ هراسی ندارد؛ چون یادش همواره پابرجا می‌ماند.» (شاعری، ۱۳۸۱: ۳۱) با ورود اسلام به ایران نیز این ارزش‌ها شکل والاتری به خود گرفتند.

در قرن اخیر نیز موقعیت‌های بسیاری پیش آمد که ملت ایران در راه اعتلای ارزش‌های انسانی، جان فشانی کند؛ برای مثال «مقاومت دلاورمردانه ملت مسلمان ایران در طول دوران انقلاب از ۱۵ خرداد ۴۲، تا ۱۷ شهریور ۵۷ و ۲۲ بهمن ۵۷ که همواره با ایثار و گذشت و فداکاری و از خود گذشتگی عجیب بوده است، پس از انقلاب نیز در سایه انقلاب اسلامی و رهنمودهای رهبران انقلاب اسلامی با الهام از تعالیم قرآن کریم نسلی پرورش یافتند که شهادت را سعادت می‌دانستند و آرزو می‌کردند در راه اهداف عالی انقلاب اسلامی به درجه شهادت برسند.» (همان: ۳۷)

همان‌گونه که گفتیم، ایرانیان، این روحیه شهادت طلبی و ایثار را علاوه بر فرهنگ غنی خود از اسلام به ودیعه گرفتند؛ زیرا از آن‌جا که در فلسفه حاکم بر دین اسلام، مرگ پایان زندگی نخواهد بود و بعد از این جهان، جهانی دیگر که البته جهان جاودان و باقی است، وجود خواهد داشت و روح در مرتبه‌ای بس والاتر از جسم قرار می‌گیرد، ایثار و از جان گذشتگی در راه دین و اعتقادات و وطن و خانواده و شرف و حیثیت انسانی، ارزش محسوب می‌شود و کسانی که در راه حفظ و تداوم این مبانی و ارزش‌ها، جان می‌دهند، شهید محسوب می‌شوند.

و همان‌گونه که می‌دانیم خداوند، رزمندگان و مجاهدان در راه خود را، بر نشستگان (قاعدین) برتری داده است و کشتگان راهش را زندگانی جاویدان خواهد بخشید و تمام گناهانشان را خواهد بخشید و نزد خود روزی خواهد داد. پس با این دیدگاه، مردن در راه حق، زیباست و در واقع مقدمه ملاقات با پروردگار است. «بر مبنای این جهان بینی، پیروزی بر دشمن خدا و دین، البته مطلوب است؛ اما تنها و بالاترین هدف نیست. هدف، انجام وظیفه و عمل به تکلیف الهی است. پس، مجاهد راه حق، در هر حال - چه بکشد و چه کشته شود- پیروز است. عرصه نبرد، پیش و بیش از هر چیز، زمینه‌ای بسیار مساعد برای بروز و ظهور استعدادها معنوی و تربیت و اعتلای مذهبی افراد به شمار می‌رود.» (سرشار، ۱۳۸۲: ۲۶)

یکی از بزرگ‌ترین سرمشق‌های ایرانیان مسلمان، در زمینه ایثار و شهادت، واقعه قیام خونبار امام